

KOŠATÝ STROM

Vývoj Ostravska za kapitalismu byl nabit narůstajícími protiklady sociálními a boji národnostními. Tisíce pracujících hromadily zde bohatství pro majitele dolů a hutí, pro Rotschildy, Gutmanny a Wilczky. Přitom neměly často co do úst a bydlily v příbytcích člověka nedůstojných. Stávkami a demonstracemi reklamovali dělníci svoje právo na život. Rakouská soldateska jim odpovídala ohněm z pušek. Měšťácká republika, podpíraná zradou sociálně demokratických vůdců, měla pro ně v době krize žebračenky, četnické bajonety a kriminály. Protektorát je sevřel do kazajky nesvobody.

Když hitlerovský nacismus byl úderem sovětských vojsk smeten a náš lid se svobodně rozhlédl na troskách, jež mu zanechala okupace, přišla doba práce. Únor 1948 pak definitivně rozhodl, že republika bude patřit lidu a že bude socialistická.

Široké území Ostravska se stalo středem výstavby našeho státu. Rostou zde nové hutě, zakládají se nové šachty, stavějí se nové továrny. Okolo Ostravy šíří se pás socialistických sídlišť. Celý kraj se — mluveno s básníkem — světlem odívá.

Hledat slovesné zobrazení těchto velkých změn, jimiž prošlo Ostravsko za posledních šedesát, sedmdesát let a k nimž by se na světě sotva našla doba, znamená připomenout si především jména dvou umělců — Petra Bezruče a Vojtěcha Martíčka. První vykřikl na přelomu století strofy plné žluči proti kapitalistům, kteří lid ožebračovali a brali mu jeho rodnou řeč. Vžil však také do srdcí pokořovaných mas naději, že jednou přijde jejich den, že jednou panství kapitálu svrhnou. A druhý — *Vojtěch Martíček*.

Rodák z Brušperku (* 11. dubna 1887) studoval na matičním gymnasiu v Ostravě. Po vysokoškolských letech na filosofii Karlovy university v Praze a po jednosemestrovém pobytu na universitě v Bonnu vrátil se Martíček do Ostravy, kde byl r. 1914 ustanoven suplujícím profesorem na témž gymnasiu, které navštěvoval jako student. Od té doby zůstal Ostravě věren až do smrti. Trávil své dny v Hrabůvce, kdysi předměstí Ostravy, nyní její městské čtvrti. Zemřel 25. dubna 1960.

Ostravsko bylo na počátku tohoto století a mezi dvěma válkami, pokud jde o kulturu, půdou málo vzdělanou. Úkoly tu po pracovnících na každém kroku přímo volaly. A Martíček, příkladně pracovitý, nevyhýbal se nikdy ani té nejčernější, nejnevědčejší robotě. V tom smyslu jako by náležel do početné řady našich obrozenských buditelů. Nic nechtěl nás nemýlit skutečností, že jeho činnost spadá do dvacátého století — na Ostravsku se musí v oblasti kultury obrozenecky pracovat do značné míry ještě v současné době, i když přirozeně na vyšší rovině.

Z Martínkovy připravenosti a ochoty přiložit ruku k dílu všude tam, kde si toho potřeba žádala, vyrostla nevšední mnohotvárnost jeho působení.

Obzíráš-li činnost Vojtěcha Martínka, neustále se ti vrací do mysli představa mohutně rozkošatěné jabloně. Kolik velkých haluzí z ní vyrazilo, kolik větví se rozprostřelo do všech stran!

Martínek není kabinetní umělec nebo profesor uzavřený do své pracovny. Jeho rozsáhlé literární dílo vzniklo při mnohostranné činnosti pedagogické a kulturně osvětové. Obojí tato činnost se slévala v jeden široký proud každodenní práce. Jí stal se Martínek jedním ze zakladatelů a tvůrců novodobé kulturní tradice na Ostravsku.

Jako profesor na gymnasiu vchoval Martínek v údobí 1914—1941 (tehdy odešel nuceně na odpočinek) a v letech po druhé světové válce (do r. 1947) několik generací studentů. Otvíral jim svěžím, nikoli stroze kantorským výkladem široké výhledy do literatury české a světové. Zapaloval je pro všechno krásné. Brzy rozšířil Martínek pole výchovné činnosti na celou sféru práce osvětové. Přednášel na Masarykově vyšší škole lidové v Ostravě, v kursech pro osvětové pracovníky a knihovníky (sám byl po převratě nějaký čas knihovníkem ve Vítkovicích), neodmítl přečetná pozvání do nejrozmanitějších míst kraje. Dosud žijí v paměti návštěvníků Martínkovy úvodní portréty spisovatelů na kulturních dopoledních v ostravském Domě umění. Obsáhlé vědomosti, vybraný a poutavý způsob podání, dar vzácné pohotovosti (Martínek nemluvil s papírem) — toť základ úspěchů Martínka řečníka.

Nebylo významnější kulturní instituce, aby s ní nebyl Martínek nějak spojen. Když se r. 1919 zřizovalo v Ostravě Národní divadlo moravskoslezské, stál u jeho kolébky. Jestliže v letech 1919—1923 zasahoval do chodu ostravského divadla z funkce činoherního dramaturga, komentoval potom růst jeho činohry v Moravskoslezském deníku (až do r. 1942), ale i v Československém divadle, v Jevišti, Divadelním zápisníku aj. Martínek divadelní kritik měl především pochopení pro dramatickou složku inscenace a uměl popsat herecký výkon. O divadelní hru pokusil se Martínek jenom jedenkrát (drama Svatopluk mělo premiéru v Brně r. 1918); ale jeho ostatní umělecké dílo prokazuje nepochybný talent dramatický. V r. 1929 zakládá se v Ostravě rozhlasová stanice. Martínek patřil od počátku k jejím předním autorům. Vytvořil zde svéráznou polobeletristickou formu rozhlasové besedy. Přednášeje své příspěvky sám, dovedl tónem, někdy mírně patetickým, ale vždy ušlechtilé zaníceným, důvěrně zkrátit vzdálenost k posluchači.

A Martínek redaktor? To je zase jiný okruh jeho výchovného působení. Vedle redigování Moravskoslezského sborníku (1918—1920) a zábavně poučné části lidovévýchovného měsíčníku Černá země (1924—1928) pracoval zejména v Moravskoslezském deníku, jehož fejeton, nedělní beletristickou přílohu a kulturní rubriku po dvě desetiletí vedl. Martínek seskupil zde přední spisovatele z Moravy. Kolik mladých autorů debutovalo tu pod jeho patronací: Vilém Závada, Zdeněk Vavřík, A. C. Nor a další! Martínek dovedl získávat důvěru pozorným taktem i laskavou radou. Zůstává ovšem otevřena otázka, do jaké míry nacházeli pod jeho hedvábnou rukou záštitu i autoři malé umělecké potence, kteří čiperně vyměnili plodnou myšlenku regionalismu zatuchlou praxí sebeuspokojeného provincialismu.

Jednotlivé oblasti Martínkovy literární činnosti nejsou membra disiecta. Naopak, tvoří kompaktní celek. V Martínkovi zurčí silný pramen lyrický, schopnost

vyslovit v malém, často písňově uzavřeném tvaru vírný život niterný. Ale tato lyrická mohutnost neleží v autorově osobnosti samotářsky odloučena, přelévá se do jeho nadání epického. A dále: S Martínkem umělcem žije pod jednou střechou Martínek literární vědec, poučený historik, který své znalosti ukládá do vybroušených medailónů a podobizen. Vědec v nich podává ruku umělci. Leč ani obrácený směr není u Martínka neobvyklý, jak můžeme sledovat při rozsáhlých uměleckých pracích, k nimž autor sbírá, třídí a hodnotí látku s vědeckou metodičností.

Jako literární kritik ukládal Martínek své taktuplné recenze, usilující čtenáře dobře informovat, získávající klidem soudu a osvětlující vztahy autorů k tradici, do řady časopisů krajových, nejvíce do Moravskoslezského deníku, kam psal téměř denně po více nežli dvacet let, dále do Věstníku Matice opavské, do Našeho Valašska, Černé země aj., ale i do Naší doby, do Noviny, Rozprav Aventina atd. Je těch článků ke dvěma tisícům.

Za studií na Karlově universitě vyškolil se Martínek v literárního historika u profesora Jaroslava Vlčka. Ten ho naučil nejenom účtět k faktům, pozornému výkladu literárních jevů a zařazování jich do dobově sociálního kontextu, nýbrž i umění vykroužených podobizen. R. 1916 dosáhl Martínek na Karlově universitě doktorátu filosofie, předloživ disertační práci Hálek a polský romantismus. Martínek literární historik se opětovně vracel ke dvěma autorům, kteří poznamenali silným vlivem už jeho mládí — k Petru Bezručovi a J. Sv. Macharovi. Prvnímu věnoval pozornost již v r. 1909 brožurkou vydanou u K. Ločáka (podobných brožurek napsal Martínek pro tohoto nakladatele několik), pak r. 1917 a poznovu r. 1924. Jeho výklad Bezručova zjevu náleží k nejzasvěcenějším, co jich početná bibliografie bezručovská vykazuje. Od založení Společnosti Petra Bezruče r. 1916 stál Martínek v jejím čele. Pak byl členem vědecké rady Památníku Petra Bezruče. Oddaně, se žakovským vděkem psal Martínek třikrát o J. Sv. Macharovi (1912, 1914 a r. 1948 v monografii pro Českou akademii věd a umění). Macharovu generačnímu druhu F. X. Svobodovi věnoval Martínek knihu r. 1944. S přátelskou pozorností vykládal dílo svých druhů z Družstva Moravského kola spisovatelů (A. Mrštika — 1924, J. Kaluse — 1925, M. Jahna — 1925 a 1943, V. K. Jeřábka — 1926, Fr. S. Procházky — 1927). Opětovně se obíral dějinami literatury slezské oblasti, zanechav vedle řady portrétů (např. Fr. Slámy — 1920, Fr. Šokola Tůmy — 1926 a 1957) tři přehledy základního významu: Slezsko a Ostravsko v literatuře (1912), Slezsko v literatuře krásné (1917) a Literární život slezský (1925).¹⁾

Naším spisovatelům ukázal Martínek, co by mohli vykonat při propagaci literatury a jak platně by přispěli k rozvoji teorie literatury, kdyby napsali konfese o tom, jak pracovali na svých významných dílech. Martínkova knížka Postavy mých románů (1947) patří k pozoruhodným publikacím toho druhu u nás; šťastně se v ní projevil dvojdómý talent spisovatele prozaika i literárního vědce.

Umělecky začal Martínek tvořit jako lyrik. Verše ho pak provázely po celý život — autor se k nim obrací zejména ve chvílích intimního vzrušení nebo kolektivního žalu či radosti.

Martínek-básník vyšel z Macharových evokací historických postav a dějů. Podržel dlouho i analytický a reflexivní realismus tohoto autora (Cesty — 1909, Sešit sonetů — 1910, Jsme synové země — 1912).

¹⁾ Literárněvědnou práci V. Martínka probral zevrubně Viktor Fíček ve studii *Vojtěch Martínek literární vědec* (Opava 1960).

Od sbírky *Zahrada* (1917) a knížky *Tichá píseň* (1920) se Martínkova poezie mění. Tento obrat se dovršuje v cyklu básní *Noci* a ve sbírce *Ráj srdce* (poprvé r. 1926, doplněno r. 1928) — tyto verše shrnul autor v soubor *Básně* (1929). Martínkovy verše zniternily, vyslovujíce romantický protiklad člověka, jenž touží prolnout se mnoha životy a poznat tajemství dalek, ale jehož slabé síly tomu brání. Tam, kde se Martínkových strun dotkl milostný zážitek, vznikly básně tklivé melodičnosti, prstencovitě uzavřené do formy písní.

Skepsi a vír metafysických pochyb překonával Martínek příklonem k tradici a k domovu. *Píseň o domovině* (1927) evokuje v pravidelných čtyřveršových strofách básníkovo mládí, vzpomínky na první milostná setkání a zpívá chválu pobeskydské přírody — v ní autorovi vyvstává dávná postava zbojníka Ondráše, která žije stále v lidové písni. Ale Martínek postihl v této sbírce i rytmus života Ostravy a drsnou něhu jara v tomto městě. Monology personifikovaných měst Ostravy a Orlové předcházejí tvar Martínkovy lyriky po r. 1945.

Za druhé světové války vyzpovídal se Martínek ze žalu národního i utrpení osobního v alegoricky myšlených *Monolozích Jury Třanovského* (psány v r. 1940 až 1941). Do popředí zde vystupuje autorova mystická víra ve věčný řád a promlouvá odpor k okupantům. Linii meditativní lyriky ticha, okouzlení přírodou a vzpomínek prodloužila knížka *Kalendář básníkův* (1943).

Pozoruje mohutný rozmach Ostravska po vítězství dělnické třídy nemohl Martínek nezaspívat hymnus na práci dělníků, k nimž se oddaně přihlásil. A tak vyšla v r. 1952 *Píseň nového dne*, konfrontující budovatelský dnešek s bídou kraje za kapitalismu. Martínek se tu vyznává neummannovsky řečnickým a pateticky vzrušeným veršem že své radosti nad kypící současností rodného kraje.

Fakt, že se angažoval v tolika pracovních úsecích, nutil Martínka, aby hledal pro každý úkol, pro každou příležitost jiný způsob vyjádření a uměleckého ztvárnění. Odsud nutno vysvětlit rozsáhlý rejstřík Martínkových uměleckých, žurnalistických a vědeckých žánrů.

Nejrozsáhlejším a nejvýznamnějším ramenem Martínkova díla je *proza*. Jí bude v dalších kapitolách věnována pozornost.

Jsem si vědom toho, že psát jenom o jednom z úseků Martínkovy činnosti znamená dopouštět se schematizace. Avšak věřím, že ti, kdož podrží neustále v mysli komplexnost Martínkova díla, neupadnou do podstatných omylů ani tehdy, když budou sledovat toliko jeden proud pozeňnané aktivity tohoto spisovatele.